

РАДЧЕНКО Анна Ігорівна — кандидат геологічних наук, заступник директора з питань наукової та видавничої діяльності Видавничого дому «Академперіодика» НАН України

БОЛКОТУН Зоя Анатоліївна — в.о. ученого секретаря Видавничого дому «Академперіодика» НАН України

ДІЄВА ДОПОМОГА АКАДЕМІЧНИМ ЖУРНАЛАМ VI Науково-практична конференція «Наукова періодика: традиції та інновації»

8 червня 2016 року в Києві відбулася VI Науково-практична конференція «Наукова періодика: традиції та інновації», організована Видавничим домом «Академперіодика» НАН України за участі Передплатного агентства «Укрінформнаука» та за підтримки Науково-видавничої ради НАН України.

Конференція зібрала понад 70 учасників — керівників і членів редакційних колегій, працівників редакцій наукових журналів, фахівців видавничої справи, які працюють в академічних установах, учених, дослідження яких спрямовані на вивчення видавничої діяльності. Коло учасників конференції розширюється і відомчо, і географічно: цього року до обговорення нагальних питань видавничої справи приєдналися спеціалісти вищих навчальних закладів України: Буковинського державного медичного університету (м. Чернівці), Вінницького національного технічного університету, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», Державної навчально-наукової установи «Академія фінансового управління», Національного фармацевтичного університету (м. Харків), Київського університету імені Бориса Грінченка.

Учасників конференції привітав віце-президент НАН України, директор Інституту теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України академік НАН України А.Г. Загородній. Він відзначив поступ і позитивні тенденції розвитку наукової періодики Академії, не оминувши увагою виклики й актуальні проблеми функціонування наукового журналу, з якими він безпосередньо стикається як головний редактор авторитетного академічного видання «Український фізичний журнал», яке вже протягом 60 років поспіль виходить щомісяця українською та англійською мовами.

У вітальному слові голова Науково-видавничої ради НАН України академік НАН України Я.С. Яцків зазначив, що за ни-

нішніх умов, коли в Україні спостерігається занепад науки та наукової праці, робота редакційних колегій і редакцій наукових журналів має виняткове значення. Зниження загального рівня наукових статей, пропонованих до друку, робить усе складнішим підтримання належного рівня журналів. Він підкреслив, що сьогодні як ніколи раніше науковці, від яких залежить змістове наповнення видання, і редакція, яка забезпечує належну підготовку і оприлюднення наданих статей, мають працювати разом і прагнути спільної мети — підтримання належної якості вітчизняних журналів, розширення їх читацької аудиторії, представлення видань у світових електронних агрегаторах, підвищення «видимості» і рейтингу журналів. Тому зараз на часі вирішення важливих проблем, пов'язаних з впровадженням інформаційних технологій, застосуванням сучасних інструментів організації наукової комунікації, переходом з паперової форми видання на електронну, наданням відкритого доступу та унормуванням питань охорони авторського права.

Академік НАН України Я.С. Яцків наголосив на позиції Національної академії наук України та НВР НАН України щодо видавничої діяльності в умовах російсько-українського конфлікту. Він привернув увагу учасників конференції до відповідних рекомендацій Науково-видавничої ради НАН України:

1. Редакційним колегіям періодичних видань НАН України необхідно вилучити зі свого складу осіб, які працюють на окупованих територіях у наукових установах країни-агресора.

2. Науковцям — співробітникам НАН України не можна брати участь у роботі редакційних колегій тих академічних періодичних видань, що виходять друком на окупованих територіях та перереєстровані як російські.

3. У періодичних виданнях НАН України не слід публікувати матеріали авторів, які подають некоректні відомості про місце їх роботи (афіліацію).

4. У періодичних виданнях НАН України, особливо тих, що включені до Програми підтримки журналів НАН України, не дозволяється друкувати матеріали російських авторів,

присвячені результатам досліджень, виконаних на тимчасово окупованих територіях.

Ще одне питання, яке академік Я.С. Яцків запропонував для обговорення, стосувалося запланованих Міністерством освіти і науки України змін до порядку формування переліку наукових фахових видань — у бік ще більшої формалізації та бюрократизації за одночасного нехтування міжнародними вимогами до наукової періодики.

Саме цим нагальним проблемам були присвячені доповіді фахівців, представлені під час VI Науково-практичної конференції. Так, директор Видавничого дому «Академперіодика» НАН України О.Г. Вакаренко, відкриваючи конференцію, означила одне з найгостріших питань розвитку наукового періодичного видання — необхідність чіткого дотримання міжнародних вимог. Ці вимоги передбачають забезпечення представницького високофахового складу редакційної колегії та рецензентів; дотримання авторського права; наявність сучасного веб-ресурсу видання якісною англійською мовою; використання різноманітних цифрових ідентифікаторів (тематичних індексів — рубрикаторів, профілів установ, авторів, видань статей з використанням систем DOI, ResearcherID, ORCID задля спрощення роботи пошукових та наукометричних систем); наведення пристатейних переліків посилань у вигляді, придатному для опрацювання пошуковими системами.

У своїй доповіді О.Г. Вакаренко висвітлила також роль Програми підтримки журналів НАН України як фактора еволюції академічної періодики. У межах цієї програми у 2016 р. підтримку було надано 35 журналам НАН України. Зокрема, вона повідомила, що рішенням Президії НАН України було затверджено цільову комплексну програму «Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України», однією з частин якої стала осучаснена Програма підтримки журналів НАН України. Тепер обов'язковою умовою для включення видання у цю програму є наявність у нього веб-ресурсу, що відповідає вимогам до періодичних видань НАН України. Це досить

жорстка умова, але академічний журнал мусить відповідати своєму статусу.

У підсумку О.Г. Вакаренко наголосила, що кризовий період, у якому ми зараз опинилися, не залишає часу на роздуми. Проте для сильних духом криза завжди була мотивацією для пошуку нових форм роботи та подальшої еволюції.

Важливу роль Видавничого дому «Академперіодика» відзначив заступник директора Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України В.О. Харченко. Основна теза його виступу — нагальна потреба в організації у ВД «Академперіодика» фахових тематичних редакцій, збирання фахівців з редакцій різних журналів, передання до «Академперіодики» якомога більшої кількості видань. Це дозволило б сформувати у межах Академії власну багатопрофільну видавничу організацію в сучасному розумінні. Такий видавець наукової періодики може забезпечити високий рівень, оперативність підготовки й представлення видань, належне функціонування інтернет-ресурсів журналів, уніфікацію роботи редакцій, підвищення «видимості» і цитованості видань, просування їх у наукометричні та реферативні бази. Адже окремому інституту підтримувати належний рівень функціонування наукового журналу за нинішнього недофінансування та скорочення штатів стає дедалі важче.

Із зацікавленням і великою увагою сприйняли учасники конференції блок виступів, присвячених юридичним аспектам ведення видавничої діяльності: питанням можливості та обмеження використання знака охорони авторського права у наукових періодичних виданнях і монографіях, а також застосування ліцензій відкритого доступу у разі розміщення матеріалів наукових журналів у електронному середовищі. Предметом доповіді директора Центру досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України Ю.М. Капіци, яка супроводжувалася жвавим обговоренням, став розгляд основних вимог та рекомендацій щодо використання знака авторського права. На прикладах оформлення наукової видавничої продукції НАН України було проаналізовано застосування знака ав-

торського права у наукових періодичних та монографічних академічних виданнях. А в доповіді ученого секретаря Центру досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України К.С. Шахбазян було висвітлено низку питань щодо застосування ліцензій відкритого доступу (Creative Commons, CC) у наукових виданнях, розміщених в електронному середовищі, запропоновано підходи до використання цих ліцензій та авторсько-правових застережень на веб-сайтах наукових видавництвах України.

Теоретичним і практичним питанням упродовження системи цифрових ідентифікаторів DOI (Digital Object Identifier) для наукових публікацій, принципам роботи та можливостям бази даних агентства CrossRef, підготовці інтернет-сторінки наукового видання з метою отримання цифрових ідентифікаторів DOI, процесам реєстрації індексів, реєстрації пристатейних переліків посилань, автоматизації процесу підготовки даних для реєстрації DOI було присвячено доповіді і майстер-класи, підготовлені працівниками Видавничого дому «Академперіодика» і Передплатного агентства «Укрінформнаука» Т.М. Яцків, А.Д. Даніловою, А.В. Якименко.

Практичні поради редколегіям для розбудови журналів із застосуванням платформи Web of Science (Thomson Reuters) та інформацію про проект «Українські наукові журнали», його мету, завдання та здобутки надала колегам І.О. Тихонкова, спеціаліст з освіти клієнтів компанії Thomson Reuters (Департамент інтелектуальної власності та наукових досліджень). Вона представила також доповідь «Можливості інформаційних ресурсів Thomson Reuters у розвитку українських академічних наукових часописів», підготовлену О. Сябренком, менеджером з розвитку бізнесу в Україні, Білорусі та Грузії компанії Thomson Reuters.

Доповіді інших учасників були присвячені питанням самоархівування робіт науковцями, побудови гуманітарного журналу, співіснування друкованих і цифрових версій видання, аналізу висвітлення окремих напрямів науки у фаховій періодиці.

На завершення конференції з доповіддю «Лезо Оккама: як врятувати вітчизняну наукову періодику» виступила А.І. Радченко, заступник директора з питань наукової та видавничої діяльності ВД «Академперіодика» НАН України. Вона розповіла про історію майже двадцятирічних намагань Науково-видавничої ради НАН України вплинути на вимоги до наукових фахових видань і принципи формування їх переліку з тим, щоб ці вимоги хоч якось кореспондувалися зі світовими стандартами, а не були просто бюрократично-формальними та анахронічними. Жодне зі звернень Національної академії наук України з цього приводу до Вищої атестаційної комісії України, а після реформування органів виконавчої влади — до Департаменту атестації кадрів МОН України та безпосередньо до Міністерства освіти і науки України не мало практичних результатів.

Водночас зараз, у контексті євроінтеграції, актуалізується питання щодо уніфікації вимог до наукової періодики України зі світовими вимогами. Це питання розглядалося на спільному засіданні Колегії МОН України та Президії НАН України 25 квітня 2016 р. На жаль, рекомендації цього засідання так і не було враховано у проекті «Порядку формування, класифікації та моніторингу Переліку наукових фахових видань України», підготовленому в МОН України. Тому сьогодні надзвичайно важливо осучаснити вимоги до наукової періодики так, щоб вони дійсно сприяли підвищенню рівня наукової комунікації і розвитку наукової термінології у державі, а також зростанню рейтингів вітчизняних видань у світовому інформаційному просторі.

Результати обговорення доповідей відображено в резолюції, ухваленій учасниками VI Науково-практичної конференції «Наукова періодика: традиції та інновації». Зокрема, учасники конференції схвалили організаційну і науково-методичну роботу Видавничого дому «Академперіодика» НАН України, спрямовану на підвищення рівня академічних наукових журналів, у тому числі підготовку «Методичних рекомендацій щодо присвоєння цифрових ідентифікаторів (DOI) науковим публікаці-

ям», і запропонували провести чергову конференцію у 2017 р.

Крім того, редакційним колегіям та редакціям наукових періодичних видань НАН України рекомендовано:

- отримати міжнародні стандартні коди періодичного видання ISSN на електронні версії власних видань;
- запроваджувати у практику використання цифрових ідентифікаторів (DOI) для наукових статей і монографічних видань;
- долучитися до наповнення даними про власне видання загальноукраїнського довідкового ресурсу «Український науковий журнал»;
- заохочувати авторів наукових статей створювати собі авторські профілі, наприклад ORCID чи ResearchID;
- вказувати у наукових публікаціях назви наукових тем (грантів), у межах яких виконано відповідне дослідження;
- дотримуватися рекомендацій НВР НАН України та НАН України з питань видавничої діяльності в умовах російсько-українського конфлікту.

Учасники конференції постановили також звернутися до НВР НАН України з проханням подати обґрунтоване клопотання від НАН України до МОН України стосовно необхідності скасування Переліку наукових фахових видань і переходу до практики визначення придатності для захистів кваліфікаційних робіт наукових праць, опублікованих здобувачами.

Сьогодні ми вже почали виконувати резолюцію — усі матеріали представлено у відкритому доступі на веб-ресурсі Науково-видавничої ради НАН України та ВД «Академперіодика» НАН України, готується до друку черговий випуск загальноакадемічної книжкової серії «Наука України у світовому інформаційному просторі» з розгорнутими текстами виголошених під час конференції доповідей. Про конференцію та результати її роботи О.Г. Вакаренко поінформувала членів Науково-видавничої ради НАН України під час засідання 15 червня 2016 р., де було обговорено і підготовку

звернення до МОН України з приводу вимог до наукових фахових видань. Група науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України, яка працює у ВД «Академічного періодика», за результатами цих обговорень підготувала зазначене звернення, сформулювавши такі пропозиції:

1. Відмовитися від практики формування Переліку наукових фахових видань як переліку назв, укладеного на підставі подання документів.

2. Запровадити ранжування наявних наукових періодичних видань:

I група — видання, включені до баз даних Web of Science (як Core Collection, так і SCI) і Scopus;

II група — видання, що долучилися до системи користування цифровими ідентифікаторами об'єкта DOI і включені до інших міжнародних наукометричних та/або реферативних баз;

III група — видання, що мають актуально наповнюваний веб-ресурс, побудований відповідно до міжнародних вимог, міжнародний склад редакційної колегії (ради) і входять до вітчизняних агрегаторів «Джерело», «Україніка наукова», «Наукова періодика України»;

IV група — решта періодичних наукових видань.

Видання I та II груп обов'язково повинні входити також і до одного з вказаних вітчизняних агрегаторів наукової інформації. Запровадження цифрових ідентифікаторів об'єкта DOI означає наявність актуальних електронних веб-ресурсів з англійською мовою усіх публікацій щонайменше за три роки з пристатейними переліками посилань, укладеними відповідно до міжнародних вимог; прозору політику щодо рецензування й дотримання вимог авторського права; входження до відкритого

міжнародного агрегатора наукової інформації. Для видань, що входять до Web of Science і Scopus, наявність кодів DOI є обов'язковою.

Для захисту кваліфікаційних робіт і під час атестації наукових і науково-педагогічних працівників лише публікації у виданнях I, II та III груп можуть бути враховані як наукові статті. Публікації у виданнях IV групи обліковуються як апробації (виступи на конференціях, тези виступів тощо).

3. Зобов'язати здобувачів наукових ступенів і звань, а також наукових працівників, які проходять атестацію, надавати до спеціалізованої вченої ради (вченої, науково-технічної ради наукової установи) разом із переліком опублікованих робіт відомості щодо їх входження до наукометричних та/або реферативних баз і адреси їхніх веб-ресурсів у мережі Інтернет (за потреби секретар чи уповноважений працівник відповідної ради наукової установи або експертної ради ДАК МОН України може перевірити надані відомості безпосередньо на ресурсі видання, а також за допомогою довідкових ресурсів «Український науковий журнал» (<http://usj.org.ua/>), створення якого підтримано МОН України та НАН України, і «Наукова періодика України» (<http://www.irbis-nbuv.gov.ua>), яким опікується Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського.

Крім того, з огляду на важливу роль щорічних науково-практичних конференцій з питань видавничої діяльності, зокрема видання наукової періодики, необхідне цільове фінансування таких заходів, що дало б змогу розширити коло питань, збільшити число учасників та кількість україно-потрібних майстер-класів. Адже саме професійне обговорення нагальних проблем та обмін досвідом працівників і очільників наукових періодичних видань стають зараз важливим чинником розвитку наукової періодики в Україні.